

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: «НАМАЛЮВАВ СВІЙ ПОРТРЕТ, ЯКИЙ ВАМ ПОСИЛАЮ НА ПАМ'ЯТЬ ПРО МЕНЕ...»

Створення Шевченком автопортретів і його фотографування після заслання супроводжувалися цікавими й маловідомими історіями та подробицями, про деякі з них і розповім

Володимир Мельниченко
доктор істор. наук,
академік НАПН України,
лауреат Національної премії
України
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Варвара Репніна: «У мене знаходиться портрет Шевченка, зроблений ним самим...»

Перший автопортрет Шевченка, до якого звернемося, створено художником 27–28 листопада 1843 року під час його проживання з перервами в Яготині (з 16 жовтня 1843 року до 10 січня 1844 року), тобто в період знайомства та дружнього зближення з **Варварою Репніною**. У межах цієї статті немає найменшої можливості з'ясувати драматичні стосунки між Шевченком і Репніною чи відсутність їх упродовж десятиліть¹, але зауважу, що в означений період тридцятишестирічна Варвара Миколаївна була закохана в тридцятирічного Тараса Григоровича, засвідчивши, що він належить до її зоряного неба: *«Шевченко зайняв місце у моєму серці...»; «Якби я бачила з його боку любов, я, може бути, відповіла йому пристрастю»; «Мій потяг до нього виявлявся все більше й більше...»*. Варвара Репніна була чи не першою, хто зафіксував очевидне: *«Геніальний поет Шевченко»*...

Тарас Григорович називав її своєю сестрою, ангелом-хранителем, а вона в листі від 19 червня 1844 року писала: *«Так, так, мій добрий Тарас Григорович, я, будучи рідною сестрою, я не хотіла Вас засмучувати...»*. На засланні Шевченко листувався з *«другом-сестрою»*...

Так от, як справедливо відзначив відомий шевченкознавець **Володимир Яцюк** (1946–2012), *«художник намалював портрет, перебуваючи в полоні дум та образів щойно завершеної і присвяченої В. Репніній поеми “Тризна”... Шевченко в автопортреті 1843 року – митець високої графічної культури, здатний мовою живого, точного, інколи несподіваного, нібито недбалого, але необхідного штриха створити цілісний образ і майстерно передати не тільки зовнішню схожість, а й стан високого емоційного піднесення»*².

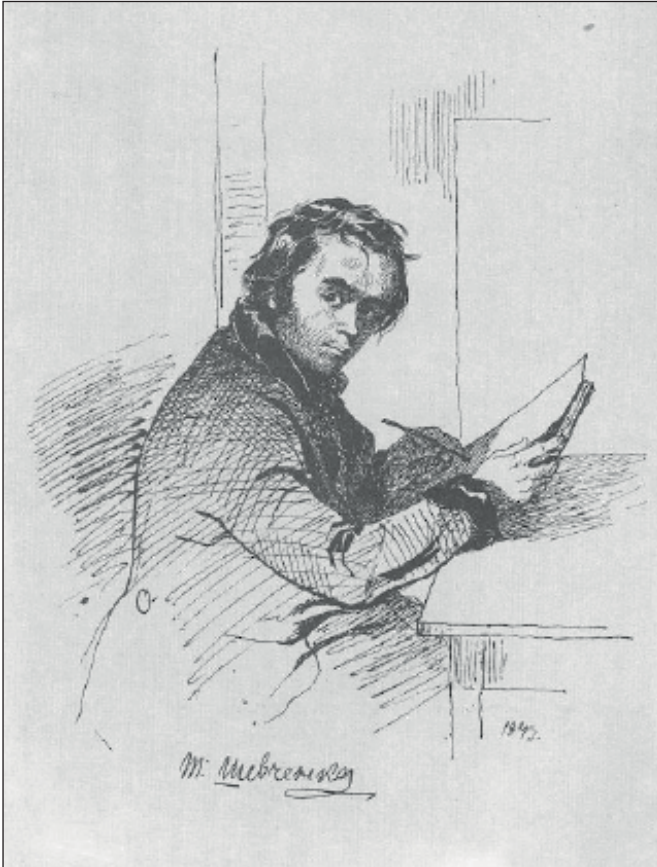
Рукопис «Тризни» Шевченко вручив князні 27 листопада, а свій автопортрет – наступного дня. Репніна зберігала його все життя, тобто майже півстоліття...

Далі в історії з автопортретами, пов'язаними з Репніною, було так само несподівано й цікаво.

Перед від'їздом Шевченка з Яготина на початку 1844-го Репніна власноруч скопіювала «хатинку Тараса Григоровича», тобто Шевченків рисунок, який нині називається «Батьківська хата у Кирилівці» (1843). Під цією несподіваною копією Шевченко написав два рядки із «Тризни»:

¹ Докладно див.: Мельниченко В. «Мій давній друг Варвара Репніна» // Тарас Шевченко: «Друзі мої єдині» (десять постатей у поетовому житті). М., 2013. С. 84–139.

² Див.: Шевченківська енциклопедія : в 6 томах. Т. 1. К., 2012. С. 94.

Т. Шевченко. Автопортрет. 1843 р.

**В ком веры нет, надежды нет.
Надежда — Бог, а вера — свет.**

І поставив дату свого народження «1814, 25 февраля». Та найнесподіваніше, що Тарас Григорович майстерно, з гумористичною легкістю намалював коло причілку хатинки власний профіль.

Ці два такі різні автопортрети, виконані у півторамісячний період і подаровані Репніній, унікальні в своєму поєднанні.

Нагадаю коротко, що Репніна була серед багатьох (з **Андрієм Лизогубом**) із колишніх добрих поетових знайомих, які наважилися підтримувати листовний зв'язок з Шевченком на засланні. Це до неї волав засланець: «*Молітеся, молітеся, молитва ваша угодна Богу. Вона мене захистить...*».

Варвара Репніна навіть звернулася 18 лютого 1848 року до всемогутнього шефа жандармів **Олексія Орлова**, бажаючи його буквально «зі складеними на грудях руками», дозволити засланцеві малювати. Вона назвала це царське покарання «*витонченою жорстокістю...*» Мужня, мужня й благородна жінка! Втім граф Орлов у спеціальному листі попередив княжну про недо-

речність як участі її в покращенні долі рядового Шевченка, так і про недоцільність втручання «у справи Малоросії», що розцінювалося рівнозначно, бо інакше сама «*буде причиною... неприємних для вас наслідків*»... Майже чотири десятиліття потому Репніна засвідчила: «*Я навіть не могла продовжувати втішати його листами під час його десятирічного вигнання, тому що отримала грізну пересторогу від графа Орлова*».

В останньому листі до заслання від 19 березня 1848 року, Репніна писала, ніби проводжала Шевченка до іншого світу: «*Прошу Бога, щоб Він дозволив мені побачити Вас ще в цьому житті...*».

Бог дав їй можливість побачити Шевченка рівно через десять років – 17 березня 1858-го, коли Тарас Григорович дорогою із заслання в Петербург через Москву, зупинився у **Михайла Щепкіна** і, як записав у Щоденнику, «*провідав давно не баченого друга мого, княжну Варвару Миколаївну Репніну*».

Та зустріч вийшла холодною. Повна байдужість до цього чужого, дуже постарілого чоловіка, яку вона сама собі не могла пояснити, охопила княжну, не набралось навіть кількох слів до нього...

**Минули літа молодії,
Холодним вітром од надії
Уже повіяло.**

Із Репніною в Москві Шевченко розійшовся боляче вражений і незаслужено ображений. Більше того, вже ніколи їх особисті стосунки й листування не поновилися. Між ними розверзлася прірва. Хоча Шевченко не хотів цього, ще сподіваючись на чудо, наполіг заїхати зі Щепкіним до Репніної у Великодній понеділок 24 березня – з її боку зустріч була сухою та непривітною; просив Щепкіна в листі від 13 листопада 1858 року: «*Поклонись В.М. Репніній...*». Лише через чверть століття в листі до **Федора Лазаревського** княжна зізналася: «*Після повернення з заслання я його (Шевченка) бачила двічі, і він на мене справив сумне враження; я картаю себе, що не переписувалася з ним, коли він був у Петербурзі*»³.

Довгий час здавалося, що до цього вже й додати нічого. Але, але... В 1881–1883 роках Варвара Репніна написала з Москви кілька теплих, доброзичливих листів **Михайлу Чалому**, які збереглися в архіві. Поетів біограф під час підготовки та й після виходу його книги «Жизнь и произве-

³ Докладно див.: Мельниченко В. Тарас Шевченко в Москві. К., 2009. 740 с.

Т. Шевченко. Автопортрет на копії В. Репніної малюнка «Батьківська хата в Кирилівці». 1844 р.

дення Тараса Шевченка» (1882) намагався дізнатися якомога більше про Кобзаря від Репніної, навіть склав для неї питальник, на який княжна відповіла далеко не повністю, вкрай скупі і сухо.

Та, врешті-решт, Варвара Миколаївна, мабуть усвідомила вповні, що в її довгому житті не було нічого кращого, світлішого й яскравішого, ніж зустріч із геніальним Шевченком. Очевидно, вона відчувала певну провину перед ним і в листах до Чалого, які зберігаються у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (Ф. 92), ніби відмовляла свої гріхи перед ним...

Репніна турбувалася про впорядкування могили Шевченка, зокрема повідомляла, що зі свого боку передала для цього «невелику суму»⁴.

Ось що цікаво. Пишучи до Чалого в січні 1881 року, Репніна зазначила, що «не має жодного листа його [Шевченка. – В. М.] у себе»⁵. Тому Чалий і зафіксував у першому виданні книги, що, «на превеликий жаль, листи Шевченка до княжни безповоротно загинули»⁶. Втім через два роки, в листі від 5 січня 1883-го Репніна пообіцяла Ча-

лому: «Коли ви приступите до другого видання біографії Шевченки, я вишлю вам його листи з заслання». Уже в листі від 22 березня 1883 року вона повідомила, що вислала Чалому копії «листів Шевченка з заслання»⁷. В наступному листі від 2 серпня 1883 року Репніна писала: «Я сподіваюся, що ви, шановний пане, отримали листи Шевченка і що ви були задоволені, прочитавши їх; після смерті моєї ви отримаєте оригінали і портрет Тараса...»⁸. До теми листів Шевченка Репніній біограф повернувся значно пізніше. Зате, дякуючи княжні, 1882 року він опублікував «витяги» з її листів до Шевченка «з дозволу автора». Йшлося про кілька листів, починаючи від 17 травня 1844 року і до початку 1845-го.

Стосовно безпосередньо нашої теми відзначу вкрай важливе, а саме: в листі від 10 січня 1881 року княжна повідомила:

«У мене знаходиться портрет Шевченка, зроблений ним самим, знімок з його малюнка, хати⁹, в якій він народився¹⁰, і надрукована поема «Тризна»¹¹... присвячена мені... Незабаром я пришлю вам портрет, хату і друковану «Тризну» і якщо

⁴ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, ф. 92, № 50, арк. 1.

⁵ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, ф. 92, № 45, арк. 1–3.

⁶ Чалий М. Жизнь и произведения Тараса Шевченка: (Свод материалов для его биографии). К., 1882. С. 43.

⁷ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, ф. 92, № 48, арк. 1–2; № 49, арк. 1.

⁸ Там само. № 50, арк. 1.

⁹ До речі, на вставці під рисунком Василь Тарновський (старший) зробив напис чорнилом «Хата Шевченка». «Знімком» Репніна називає вже згадану власну копію Шевченкового твору.

¹⁰ Тарас Шевченко народився в Моринцях, а наприкінці 1815 року його батьки переїхали в Кирилівку.

ви не повернете їх до моєї смерті (мені 73-й рік), то хай вони залишаться вашим надбанням, як шанованого мною цінителя Шевченка»¹².

Репніна жила ще майже 11 років, але з її листа до Чалого 5 січня 1883 року видно, що він повернув їй уже згадані Шевченкові раритети: «Дякую вам за присилку портрета Шевченка і його Хати...». Завдяки Репніній, Чалий уперше згадав і репродукував автопортрет Шевченка на самому початку видання 1882 року. Щодо малюнка Хати, то його тоді також було вперше згадано, а репродуковано через десять років у журналі «Киевская старина» (1892, лютий): «Хата Шевченка в с. Кириловке».

Олександр Афанасьєв-Чужбинський: «Тоді він постійно носив оксамитову шапочку...»

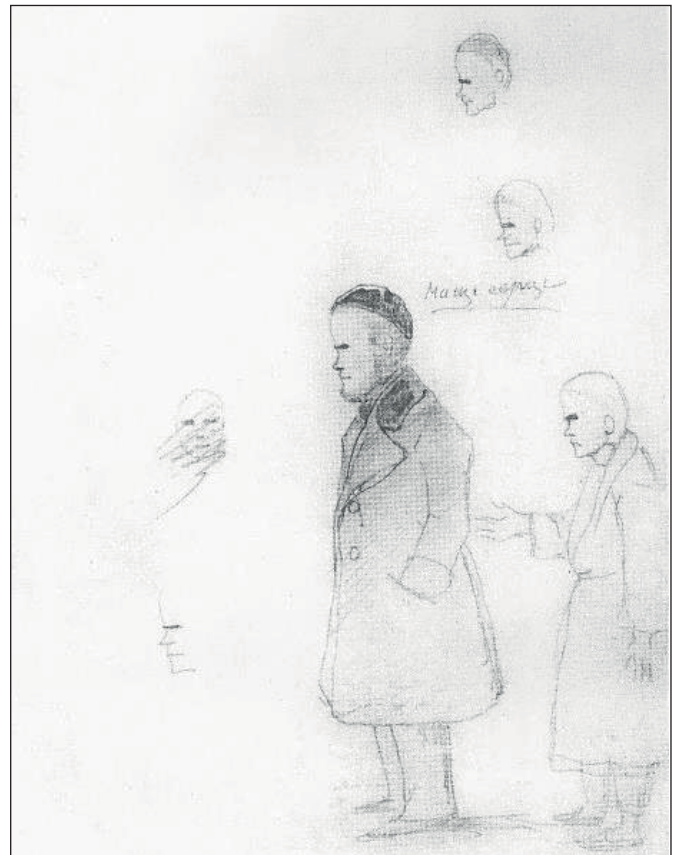
У спогадах Олександра Афанасьєва-Чужбинського читаємо:

«...Зійшлися ми з Тарасом Григоровичем ближче у 1846 році. Яюсь несподівано заїхав він до мене¹³ перед Масляною – блідий і з поголеною головою після недавньої пропасниці¹⁴. Тоді він постійно носив оксамитову шапочку».

Швидше за все, шапочка дісталася Шевченкові від **Андрія Козачковського**, який лікував його наприкінці 1845 року і знав, що саме такий головний убір буде найзручніший узимку для поголеної голови поета.

Найвиразніше бачимо шапочку на автопортретній профільній олівцевій зарисовці в повний зріст, що датується кінцем грудня 1845 року – початком січня 1846-го (вміщено на сторінці Шевченкової рукописної збірки «Три літа»).

З оксамитовою шапочкою пов'язана маловідома пригода, яку можна трактувати і як прикру, і як забавну. Приїхавши в Ніжин 20 лютого 1846 року, приятелі наступного дня вирушили в Ніжинське дворянське зібрання. Хтось із начальників не хотів пропускати Шевченка в приміщення зібрання саме тому, що він був в оксамитовій шапочці. Не проминомо слова зі спогадів Афанасьєва-Чужбинського: «Поет дуже сміявся з цієї пригоди».

**Т. Шевченко. Автопортрет в оксамитовій шапочці
(кінець грудня 1845 р. – початок січня 1846 р.)**

Бачу цю дивовижну картину. Божого обранця, який два місяці тому написав поетичний Заповіт, сповістивши живих і ненароджених земляків своїх про те, що «полине до самого Бога» лише тоді, «як понесе з України у синєє море кров ворожу», тобто давши нації нетлінну духовну надію й опору, зупинили на порозі Ніжинського дворянського зібрання, бо комусь здалася неадекватною його оксамитова шапочка, а він у відповідь сміється сардонічним сміхом. Адже, за словами того-таки Афанасьєва-Чужбинського, пізніше в Чернігові «Тарас дуже непокоївся, чи не пристане до нього хто-небудь за шапочку»... Та, може, все було зовсім інакше, і тридцятидворічний Шевченко, недавно врятований Господом від тяжкої недуги, відчуваючи в собі відновлення молодості й енергії, весело глузував зі смиховинної перепони, адже для нього взагалі не існувало нездоланих перешкод...

¹¹ Поему вперше надруковано в журналі «Маяк» (1844, № 4) і майже одночасно Шевченко підготував твір до видання окремою книжкою в Петербурзі (1844). До її поширення чимало зусиль доклала Репніна. В примірнику «Тризни», який надіслав Шевченко з дарчим написом, княжна заповнила цензурні купюри за автографом, подарованим їй поетом у листопаді 1843 року, про що й повідомила йому 19 червня 1844 року: «відновила все те, що було пропущено...».

¹² Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, ф. 92, № 45, арк. 1–3.

¹³ У середині лютого Шевченко заїхав у село Ісківці Лубенського повіту Полтавської губернії, а потім з Афанасьєвим-Чужбинським побував у Лубнах, Ніжині, Чернігові.

¹⁴ Ігор Марцінковський у статті «Здоров'я Шевченка» в «Шевченківській енциклопедії» зазначає, що «Шевченко підхопив епідемічний висипний тиф... Підтверджує наявність саме висипного тифу й те, що Шевченкові довелося поголити голову».

Хай там як, педантичному розпорядникові пояснили, що Шевченко, хоч би в якому був убранні й головному уборі, робить честь ніжинцям самою своєю присутністю.

Наступного дня Шевченко зустрівся із вихованцями Ніжинського ліцею і записав в альбом одного з них – вісімнадцятирічного *Миколи Гербеля* – початкові рядки зі свого вірша «Гоголю» (1844):

**За думою дума роєм вилітає,
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо, тихесенько плаче
У самому серці, може, й Бог не бачить.**

Ніби підказав юнакові, нащо людині голова й серце... Той, очевидно, зрозумів і в другій половині XIX століття став основним перекладачем і популяризатором творів Шевченка російською мовою.

«Автопортрет у солдатському кашкеті»

Перший автопортрет із головним убором (папір, олівець) Шевченко намалював 1847 року (23 червня – не пізніше 11 грудня) в Орській фортеці. Шевченкознавці вважають, що його було створено для Шевченкового приятеля *Андрія Лизогуба*, і тому – на невеликому аркуші, розміром із конверт, і надіслано в листі від 11 грудня 1847 року, в якому засланець виплеснув свій розпач: *«Я страшно мучуся, бо мені “запрещено писати и рисовать”. А ночі, ночі! Господи, які страшні та довгі! – та ще й у казармах»*.

Тяжкі переживання засланця навіки відбилися у трагічній темряві Шевченкових очей на його першому автопортреті періоду заслання – у солдатському мундирі – буквально придавленому кашкетом із околицем «З:Р:». То було позначення 3-ї роти 5-го Оренбурзького лінійного батальйону. Через десять років, у Новопетровському укріпленні, уже будучи рядовим 4-ї роти 1-го Оренбурзького лінійного батальйону, засланець якось відзначив у Щоденнику *«ту нещасну роту, до якої і я маю нещастя належати»*. Це зізнання ще більше стосується викарбуваної на Шевченковому кашкеті 3-ї роти в Орську. Не випадково зазначений твір іноді згадують під назвою «Автопортрет у солдатському кашкеті».

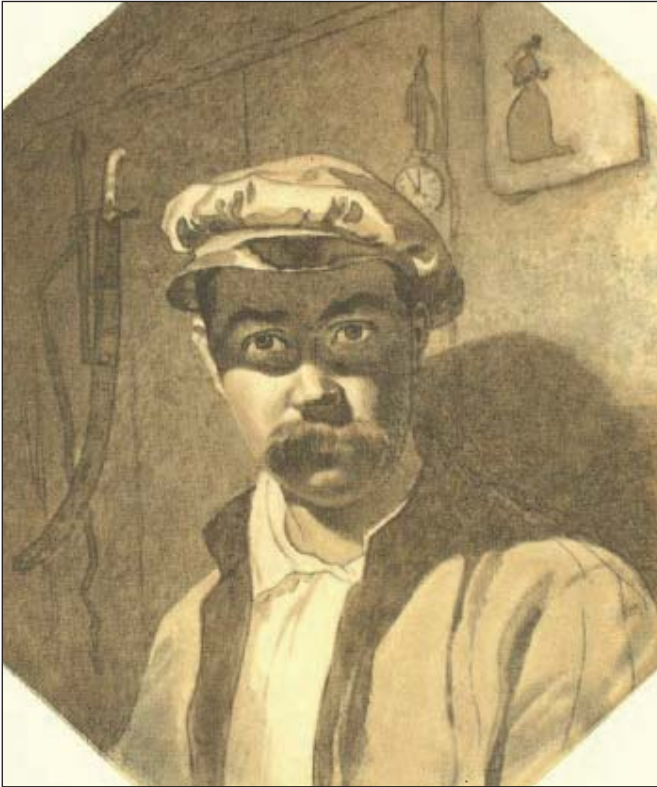
Отримавши подарунок і вдивившись у портрет миколаївського солдата Шевченка, Лизогуб почав свого листа до нього пронизливими словами: *«Лист Ваш, коханий друже, я получил на*

Т. Шевченко. Автопортрет. 1847 р.

самісінький Новий год. Превеликая Вам дяка і за лист, і за Вас, тільки важко на Вас дивитись».

Утім не забудьмо, що, за словами самого Шевченка, записаними в Щоденнику в червні 1857 року, він іще в день оголошення йому царського покарання, тобто 30 травня 1847-го, *«сказав собі, що з мене не зроблять солдата»*. Ніби на підтвердження цього 1847-го або 1848-го Шевченко намалював шаржований автопортрет (не зберігся), який надіслав у грудні 1849 року тому-таки Лизогубу. На довільній копії автопортрета, з якою можна ознайомитися в 9-му томі Повного зібрання творів Тараса Шевченка, видно, що рядовий іронічно зобразив себе під час муштри з рушницею і в обмундируванні та в солдатському кашкеті на голові. Та в Шевченковому Щоденнику наприкінці заслання – 11 липня 1857 року – є згадка про те, що в нього був уже *«солом'яний капелюх-саморобка»*. Символ того, що солдата з нього *«так і не зробили»*.

Т. Шевченко. Автопортрет. 1848–1849 рр.

Автопортрети в білому й чорному картузах

Побачити Шевченка в цьому головному уборі можна лише на його автопортретах періоду заслання. Спочатку в білому картузі (кашкеті) Шевченко зобразив себе на автопортреті 1848–1849 років під час Аральської описової експедиції (є також версія, що його виконано в Оренбурзі у 1849–1850 роках), але в обох випадках це час, коли засланець мав змогу користуватися цивільним одягом. Отже, Шевченко в білій з відкритим коміром сорочці та білому картузі з широким козирком, який виступає півколом над чолом, закриваючи його наполовину. Чисто виголений, але з дозволеними вусами, він пильно й зосереджено вдивляється в наші очі, а його – широко розкриті, зболені, вимогливі, здається, проникають у саму душу. Мистецтвознавиця **Ірина Вериківська** вважала, що це той самий автопортрет, який Шевченко передав Варварі Репніній через **Аркадія Венгжиновського**, з ним він познайомився у листопаді 1849 року в Оренбурзі. У листі від 14 листопада 1849 року, що його передано, на думку Вериківської, через Венгжиновського, поет писав: *«Намалював свій портрет, який вам посилаю на пам'ять про мене, про нещасного вашого друга»*. Передати подарунок Репніній нібито не вдалося, *«портрет*

увійшов у літературу як подарований А. Венгжиновському».

Щодо автопортрета в чорному картузі, який датовано 1849–1850 роками, то, за висновком мистецтвознавиці і художниці **Марини Юр**, він разом із двома олійними автопортретами в білих кашкетах є копіями вже згаданого автопортрета, але *«авторство митця вважається сумнівним»*.

Справді, у 9-му томі Повного зібрання творів Тараса Шевченка цей автопортрет подано серед творів, відомих за копіями інших авторів. Утім у цьому випадку важлива саме зміна кольору головного убору на чорний, що виразно виділяє блискучість козирка й пишноту форми картуза та надає йому монументального вигляду. Як видно з автопортретів, картуз був Шевченкові до лиця.

«Замовив фотографічний портрет у шапці й кожусі для М.О. Дорохової»

Такий запис у Щоденнику Шевченко зробив 30 березня 1858 року, тобто через день після повернення із заслання до Петербурга. **Марія Олександрівна Дорохова** (1811–1867) — начальниця Нижньоновгородського інституту шляхетних дівчат, із якою Шевченко познайомився 31 жовтня 1857 року й того ж дня записав у Щоденнику: *«Піднесена, симпатична жінка!»* Тарас Григорович неодноразово зустрічався з нею у Нижньому Новгороді, намалював її портрет (не зберігся). Від'їжджаючи в Москву, занотував 7 березня 1858 року, що довго прощався зі своїми нижньоновгородськими приятелями, а *«завершив розставання у М.О. Дорохової...»*.

Та в нашій розповіді важливо зазначити: Тарас Григорович уже дарував у Нижньому Новгороді Дороховій свою фотографію його автопортрета з бородою (нарисовано в місті не пізніше 4 січня 1858 року; фотовідбитки зробив у Петербурзі й надіслав **Михайло Лазаревський**). Шевченкова парсуна Дороховій не сподобалася! Поет старанно зафіксував 20 лютого 1858 року, що *«вираз визнала занадто жорстким»*. Емоційне, жіноче сприйняття Дороховою фотовідбитка бородатого поета з доволі суворим обличчям, але відкритим, упевненим, мудрим поглядом, цікаве саме по собі. Воно свідчить опосередковано про те, що в їхніх дружніх стосунках Шевченко був, очевидно, добрішим, м'якшим.

Певно, що фотографічним портретом із Петербурга – з бородою, в шапці та кожусі – Тарас

Т. Шевченко. Фото. 1858 р.

Григорович хотів зробити приємне шанованій ним жінці, котра, можливо, сама попросила надіслати нове, кажучи по-шевченківськи, «*полличчя*»¹⁵. Тож, очевидно, Шевченко свідомо й самостійно вибрав образ, а отже, одяг для фотознімка. Мабуть, Дорохова звернула увагу, що портрет вийшов теплішим, а сам Шевченко – доволі добродушним, із лукавинкою в очах.

Проте поетові фотографія не здалася вдалою. Принаймні, висилаючи її коменданту Новопетровського укріплення *Іраклію Ускову*, писав: «Посилаю вам свій поганий портрет, знятий з натури в Петербурзі». Утім це жодним чином не стосувалося шапки й кожуха. Досить нагадати, що через два роки художник зробив офортний автопортрет саме з цього знімка! Як відомо, є й інші фотографії поета в шапці та кожусі, в тому числі серед приятелів¹⁶.

Доречно зауважу, що Шевченкові фотопортрети в шапці та кожусі, з бородою і без бороди, зроблені ще й 1859 року, посприяли свого часу спрощенню та навіть примітивізації Шевченко-

Т. Шевченко. Фотограф А. Деньєр. 1859 р.

вого феномену під пером партійних ідеологів і деяких шевченкознавців.

У вірші «Низькопоклонники» (1965) на початку брежнєвського «застою» *Дмитро Павличко* викривав:

**Вони зі скелі Прометея
Зняли і одягли в кожух,
В смушеву шапку отамана,
Ще й підв'язали очкуром,
Щоб стала кривдою омана,
А кривда — ласкою й добром.**

Синдром «шапки та кожуха» вкоренився надовго. Через три десятиліття, на світанку нової доби, *Іван Драч* у поезії «Виклик» вимагав:

**Скиньте з Шевченка шапку.
Та отого дурного кожуха.
Відкрийте в нім академіка.
Ще одчайдуха-зуха.
Ще каторжника роботи.
Ще нагадайте усім:
Йому було перед смертю
всього лише сорок сім.**

¹⁵ У листі до Осипа Бодяньського від 1 листопада 1854 року Шевченко, посилаючи йому свій портрет у цивільному одязі (невідомий), писав: «Я боявся нарисовать себе москалем, щоб ти часом не перелякався, глянувши на полличчя моє в московській шинелі...»

¹⁶ Див.: Яцюк В. Тарас Шевченко і світ фотографії: альбом-моногр. Київ, 2019. 220 с.

Т. Шевченко. Фото. 1859 р. Фотограф А. Ден'єр. 1859 р.

«Слід не “виломлювати” поета з історичних рамок його буття...»

Утім обов'язково хочу наголосити, що викривальні вірші великих поетів стосувалися не шапки й кожуха, які свідомо одягав Шевченко, а тих державних очільників і ідеологів уже незалежної України, які так і не спромоглися в новітні часи побачити під нею незмінного духовного консолідатора українства та будівничого держави, автора поезій, що стали невід'ємним еством духовності українського народу.

Щодо моїх роздумів і висновків на цю тему в книзі «Подробиці Шевченкового життя» (2021) відомий вчений-історіософ, академік **Василь Ткаченко** писав:

«Володимир Мельниченко відзначає багато в чому надумані сперечання навколо козацької шапки та кожуха, що стали типовими для фотопортретів поета після повернення до

Квітень 1859 року.
Шевченко сфотографувався зі своїми друзями
Г. Честахівським, братами Олександром
та Михайлом Лазаревськими і П. Якушкіним.
Фотограф А. Ден'єр. 1859 р.

Петербурга... Тож, судячи з усього, слід не “виломлювати” поета з історичних рамок його буття, а виходити із конкретики того часу, коли етнічний фактор був викликом імперській Росії, а індивідуальність людини в її етнічному втіленні відігравала щонайважливішу роль, навіть демонстративного виклику»¹⁷.

На завершення нагадаю, що на початку цього століття два великі українці, видатні шевченкознавці **Іван Дзюба** і **Микола Жулинський** попереджували:

«Треба визнати, що комплекс духовних цінностей, який конденсує в собі феномен Шевченка, не “працює” з належною естетичною і моральною ефективністю в сучасній духовній ситуації, не є максимально дієвим фактором духовно-практичного освоєння світу».

Але вони наполягали, що «боротьба за Шевченка... це — боротьба за душу українського народу»:

«Сьогодні Шевченко нам потрібний відроджений, очищений від вульгаризаторських, однозначних характеристик, гуманізований і олюднений, такий, яким його сприймала народна свідомість.

Шевченко – гнівний, безкомпромісний, але водночас схильний до християнського всепрощення на основі національного замирення в ім'я добра народного, в ім'я України»¹⁸.

Мудрі й пророчі слова. Хіба немає пророків у Вітчизні Тараса Шевченка? ■

¹⁷ Див.: Ткаченко В. Тарас Шевченко: життя сови (роздуми над книгою Володимира Мельниченка «Подробиці Шевченкового життя») // Суспільно-політичні процеси. Вип. 19. Київ : Політія, 2022. С. 410–436.

¹⁸ Дзюба І., Жулинський М. На вічному шляху до Шевченка // Шевченко Тарас. Повне зібрання творів : у 12 т. Т. 1. Київ, 2001. С. 57, 59–60.